

הלכות ברכות סימן נו

(ג) [נ] (ד) ל'מכר' (הגהות אשר"י בשם אור זרוע פתב דלפרוש ראשון לא יפסיק בין 'שמה' ל'רבא', ולפרוש ר"י אין להפסיק בין 'רבא' ל'מכר') 'הלענות אותו' (ה) בקול רם, 'ולהשתדל לרוץ כדי' (ו) לשמלע (ג) [ג] קדיש: הגה (ז) ויש לעמוד בשעונו (ד) קדיש וכל (ח) דבר שנקדשה. וימי שפא לכית' תפנסת ושומע תקהל עונין קדיש (ט) עונה עמקה אר"ל פי שלא שמע שליח צבור שאמר 'יתגדל' וכו' (הגהות חדשים בפרדכי דברכות). וגם השליח צבור צריך לומר 'יהא שמה רבא' (י) ובשפתחיל 'יתגדל' יש לומר (יא) 'ועתה יגדל נא' (ס) [ס] כח' גוג', 'וכר דחמיק' גוג': ב' 'בששליח צבור אומר 'יתברך' כל העם עונים אמן, וכן בשאומר 'ברוך הוא' וכן בשאומר 'ואמר אמן': ולא נהגו לומר אמן (יב) אחר

ה חופפות עם ברכת עליית הפסוק וחרת פקדון תרומה ג' שם בזה ד' תפסות פקדון תפסות

שערי תשובה

באר היטב

בשעה שהש"ץ היה אומר ויכלו ויברכו כגון אבות וייתגדל ע"כ. ובספר מטה משה סי' תיא הכי בשם מדרש שחקם א' נתראה לתלמודו בתלום וראה התלמוד שהיה לו כתם על מצחו ואמר לו מפני מה ארע לך כך, א"ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהסנן היה אומר קדיש: (ג) למכר. מכר בקמץ סתת הכי"ת ופתח סתת הרי"ש. לעלם בקמץ סתת העין. של"ה. ולעלמי כרי"ר ע"י ב"י. ונבאר היטב אשר לפני כתב לעלמי בלא וי"ו בשם פננת האר"י ז"ל ואינו כן ע"ש. ויתברך בלא וי"ו. די ברא ב' תבות. מן כל פקדנות, ע"י פקדנות ויבד"ה: (א) קדיש. איש"ר עדיף טפי מקדשה ומודים, ע"כ אם שמע קדיש וקדשה או מודים וא"א לענות שניהם יענה איש"ר, באר"שכע וכו"כ בתשובת שי למורא סי' ט. כ' המיא נ"ל דאם יש שני בפירכנסיות לפניו בעיר, באחד מויעים לקדשה ובא' לקדיש שאמר ייח' לך ויענה קדשה פי שם ישמע ג"כ קדיש אחר התפלה, ע"י סי' קט. ואם התחיל לענות קדשה לא יפסיק בו לענות איש"ר, פרי חדש סי' קכח: (ד) קדיש. בדר"מ כ' שמהרי"ל לא היה עומד לקדיש, אף כל קדיש שתפסו מצדד היה נשאר עומד עד אחר איש"ר, וכ"כ השכנה"א אני נוהג נמי כמהרי"ל ע"י סי' נה, וכ"כ בספר פננת האר"י ז"ל וז"ל שם: מה שצריך מזהירשלימי שצריך לקום בענות איש"ר שעות הוא כי אינו מזהירשלימי נמשך רק חכם א' עשאוהו ע"כ, ועין מ"ש המג"א. ובפננת איתא שם הגה"ה וז"ל: מה שפורי ו"ל היה נוהג הוא כי בכל הקדשים של אחר העמידה דלחזרת מנחה ערבית היה נשאר עומד, ובשל התקבל ושל חזרת סידת היה עונה ואח"כ היה יושב ע"ש. ועין בספר נגיד ומצנה. ומכרי"י שרוג ז"ל פתב דקדיש ערבית של שבת יש לעמוד:

משנה ברורה

נוהג בכל הקדשים שלאחר צמידה דשחרית מנחה ערבית היה נשאר עומד, ובשל "תתקבל" ושל חזרת ספרותורה היה עונה ואח"כ דבר היה יושב. ובקדיש ערבית של שבת, להנהיגין לומר קדיש קדם ברכו, (נ) גס"פ יש אומרים שיש לעמוד: (ט) עונה עמקה. אפילו אם בא (נג) בעת גמר עניית "אמן יהא שמה רבא" דהנה שאומרים "מכר" (י) וכדומה, אפילו הכי יאמר "יהא שמה רבא" וכו', ולא יאמר אמן, דאמן קאי על "יתגדל" ושל"ח צבור, אבל "יהא שמה רבא" שבת באפי נפשה הוא. וכן לענין קדשה אם בא קדם שהשלימו, מתר לאמר עמקה. ואם בא בעת (ס) שרב הצבור אומרים "אמן יהא שמה רבא" (י) יאמר גס"פ עמקה "אמן יהא שמה רבא" (י), אם יכול אז לכנן דעתו בעניית האמן שיתבונן על מה הוא עונה [פ] נראה לעניות דעתי פננת המג"א אברהם ס"ק ה, ועין פלבושי שרד: (י) ובשפתחיל. כלומר (ס) קדם שהתחיל, דבשעה שאומר הסנן "יתגדל" צריך לשמלע ולשתק, כמבאר בריש סימן קכח¹⁰, דצריך להאזין ולהבין מה שאומר השליח צבור, וגם שידע אחר כך על מה עונה אמן: (יא) ועתה יגדל. והאר"י ז"ל לא היה רוצה שיאמר, וכמעט היה מקמץ ואומר שאינו מהתקונים. ולכן (כ) אין לאמר בין ישתבח ליוצר או בקדיש דערבית שהוא בין גאלה לתפלה ובכל מקום שאסור להפסיק: ב' (יב) אחר 'יתברך'. אבל אחר 'יתגדל' ויתקדש שמה רבא" המנהיג¹¹ לענות

שאסור לעבר נגד הפתח כל אסור לעבר נגד האמר קדיש: [נ] למכר. עכ"ש. ועין ברי"י וס' דל"מ מ"ש המג"א דאין להפסיק לא בין שמה לרבא ולא בין רבא למכר ויש לגרס: ולא יפסיק בין שמה רבא מכר ותיג בל"ה, אף בדר"מ לא חזקו כי אם בין רבא למכר ע"ש. ומ"ש כהה"ס מן כל פקדנות ויבנים שפוסלים קדשים לעלם ולעלם א"ל 'מן' רק 'מכל' כדי שלא יהיה רק כ"ח תבות, עין שם, וזהו נמשך העונה אמן בכל כחו. ומ"ש שאינו כפונת לומר 'עלמיה בלא וי"ו', הקצין שם ימצא שכן הוא, וגם בש"צ כ"כ לומר 'עלמיה בלא וי"ו', ועין ב"י שעה היה רצת מהרי" אבותב: [ג] קדיש. עכ"ס. וכתב ברי"י בשם מהרי" מולכו: כשפותחין קעננת כהכ"ו כבי ושלשה מקומות וקדו שנה אומר בתיכון זה אומר ויתגדל ויבוצא נא"א לענות כ' או ג' קדישים, יענה על הראשון ונקא ע"ש. ויש למחות ביד הנהיגין לומר פקדוש עם הש"ץ בשעה שהוא מנגן, וזה לשון הראשון בשתובה כלל ד סימן יט: דבר פשוט הוא שא"ל קדיש עם הסנן ע"ש ונבואה בש"צ: [ד] קדיש. עכ"ס. ומ"ש דקדיש ערבית של שבת יש לעמוד, עין בש"צ שכתב שמהרי"ו בסדורו פתב ויש לקום קדיש ברכו דערבית של שבת (ו"ל) אחר הנהיגין לומר קדיש קדם ברכו של קבלת שבת וילא בפסקימנות הבר"ש ופסקימנות קדיש שחור חפלת ערבית קאמר, דו"א וזה דיעו בשאר קדישים. ועין בפסקימנות מהרי"ו עמ"ש שלישי שהקדיש אחר קבלת שבת כשהוא עומד צריך להיות נשאר מקום וילפי מ"ש הש"ע לאו מה"ס אהנין עלה) ששם קבלת חרות ע"ש לכן בפורס עלינו ששם קבלת הנשמה של שבת ע"ש. ואפשר שר"ל ששם הקדיש של אחר ויפסד ויהיה פסקימנות משום זה: [ה] כח. עכ"ס. ובכרי"י פתב בשם מו"ה שכתב בשם אורח"היים שכתב יש בגי'אדם שאומרים 'ועתה יגדל כו' ושמה"ה מפורי הרש"א ששם מפורי הרש"א שאל אומר שום ענין אבל היה נוהג לומר וכו' ויתקדש ה' כו' לפי שאסור בברכות בשעה שאומרים איש"ר כו' ע"ש. ונראה דבם פסוק זה אין לומר

(ה) כח. וקארי"י ז"ל לא היה רוצה לאמר ויכמעט היה מקמץ ואומר שאינו מהתקונים. וכ' המ"א ולכן אין לאמר בין ישתבח ליוצר או בין גאלה לתפלה ובכל מקום שאסור להפסיק, שלי"ה ב"ח. הסנן חזר ואומר אמן ישיד אף שפבר אומר ואומר אמן, תשובת דרכינעם חלק א"ח סי' יא ועין בתשובת באמן שמואל סי' א, אבל בשאר כהנ"ג פתב דלאו שפיר עבר אלא דהש"ץ חזר לענות ישיד ולא אמן ישיד דהנה פננתו אמן ב' פסקים. עין סי' סא סעיף יב בהג"ה ובמש"ש * צריך לומר 'לעלמי'

ומחצית השקל דהנהיג שלא יפסיק בשתיקה ביניהם אבל אין צריך לומר בנושמה אמת: (ד) למכר. עין במגן אברהם. ולפי דבריו, גם בין "יהא שמה" ל"רבא" אין להפסיק: (ה) בקול רם. שעל"הי"ה (יג) מתעורר הכונה ועל"הי' קול זה (יד) מתבטלין גזרות קשות. (טו) ומכל מקום לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בגי'אדם ויגרם להם חסא¹²: (ו) לשמלע קדיש. שענינת "אמן יהא שמה רבא" הוא מצוה גדולה מאד. "אמן יהא שמה רבא" (טז) עדיף טפי מקדשה ומודים. לכן פקדנות גדולות פננתה שיש פמה מנינים, בששומע שתיקה באחד יענה "אמן יהא שמה רבא" (יז). ומכל מקום (יח) אם יש לפניו שתי בפירכנסיות, באחד מויעים לקדיש שאמר שמונה עשרה ובאחד מויעים לקדשה, לך ויענה קדשה, פי שם ישמע גס"פ הקדיש שלאחר שמונה עשרה. אסור להפסיק באמצע "אמן יהא שמה רבא" בששומע קדשה, ולהפך צריך עיון¹³ [ח"א]: (ז) ויש לעמוד. עד (יח) אחר שישים "אמן יהא שמה רבא", ויש אומרים (יט) שיש לעמוד עד אמן שלאחר "יתברך וכו' ואמר אמן" (י): (ח) דבר וכו'. ויש אומרים (כ) שאין צריך לעמוד, אלא שכל קדיש שתפסו מעמד, כגון לאחר הלל, לא יושב עד שיענה¹⁴ "אמן יהא שמה רבא". (כא) ויש לחש לדברי המחמירים, ויש ללמד קל וחומר מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקם מעצמו מעל בסאו לדבר ה', כל"שכן אנהנו עמו. ובפננת איתא, שהאר"י ז"ל היה

שער הצינן

(יג) בתי"י: (יד) פסקימנות: (טו) אחרונים: (טז) מגן אברהם: (יז) פסקימנות: (יח) פסקימנות: (יט) אלהי רבה: (כ) מהרי"ל וט"ו: (כא) מגן אברהם: (כב) שער התשובה: (כג) פריקדנים: (כד) באר היטב סימן נה: (כה) פריקדנים: (כו) מגן אברהם: (כז) מגן אברהם: (כח) אחרונים:

הלבנות ברכות סימן נו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה]

ומכל מקום לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם ויגדלו להם חטא⁽¹⁸⁾.

(18) ולענין עניית אמן, ברכו וזימון, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק מז) שאסור מדינא לעונה להגביה את קולו יותר מן המברך, ונלמד מהפסוק 'גדלו לה' אתי וגו' ונרמזה שמו יחידיו, אמנם לענין עניית 'אמן' יהא שמייה רבא, הסתפק הפמ"ג (משב"ז ס"ק א) אם מותר לענות בקול רם אפילו יותר מזה ש"ץ, וטעם הדבר, כיון שרק לענין שבה נאסר על העונה להגביה את קולו יותר מהמברך, אך לא כשעונה על בקשה, והגשר החיים (ח"א פ"ל אות ה ס"ק יג) כתב שמותר להגביה את קולו בעניית 'אמן' יהא שמייה רבא, וכן דעת הגר"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ד סט"ו), מאריך, הדברי חמודות (ברכות פ"ג אות סב) והא"ר (ס"ק ב) והכפ החיים (ס"ק ט) כתבו שלא יגביה את קולו כשעונה 'אמן' יהא שמייה רבא, והגר"ח קניבסקי (דולה ומושקה עמ' פד) כתב שרק ביהא שמייה רבא יגביה את קולו, אבל בתיבת 'אמן' לא יגביה את קולו יותר מהאומר קדיש, וראה מה שכתבנו לקמן סי' קכד שם וסי' קמא ס"ק יז.

ואם מגביה קולו כדי לזרז את העם שיענו גם הם, כתב לקמן המשנ"ב (סי' קכד שם) שבכל ענין מותר להגביה את קולו יותר מהמברך.

[משנ"ב ס"ק ו]

בששומע שיתקם באחד יענה "אמן יהא שמה רבא"⁽¹⁹⁾.

(19) אמנם אם כבר שמע קדיש, וקדושה עדיין לא שמע, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק ח) שמוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה, אבל אם יודע שלאחר מכן ישמע קדושה, אף שעדיין לא ענה קדושה, כתב הכפ החיים (ס"ק ה) שיענה לקדיש.

ואם במנין שבו מתפלל הגיעו לקדושה ושומע באותו זמן קדיש ממנין אחר, כתב הכפ החיים (שם) שצריך לענות קדושה, שמצוה בשעתה עדיפה, וכאן הוא מקומה של הקדושה.

[משנ"ב שם]

אסור להפסיק באמצע "אמן יהא שמה רבא" בששומע קדושה, ולהפך צריך עיון⁽¹⁴⁾.

(14) אמנם לקמן (סי' קכד ס"ק ח) כתב בשם הפמ"ג שלא יפסיק לענות 'אמן' יהא שמייה רבא' עד שיאמר קדוש שלש פעמים עד 'מלא כל הארץ כבודו', ואם לאחר מכן שמע קדיש, או יענה 'אמן' יהא שמייה רבא'.

[משנ"ב ס"ק ז]

שיש לעמוד עד אמן שלאחר "יתברך וכו' ואמרו אמן"⁽¹⁵⁾.

(15) וכן לענין החובה להפסיק באמצע הפרק של קריאת שמע וברכותיה כדי לענות לקדיש, כתב לקמן (סי' סו ס"ק יז) שדין זה

הוא עד אחר אמן של דאמירין בעלמא, אבל על אמן שלאחר מכן לא יענה, וביאר שם הטעם, משום שעניית האמן עד דאמירין בעלמא היא חובה, ומכאן ואילך אינו אלא מנהג.

[משנ"ב ס"ק ח]

אלא שקל קדיש שתפסו מעמד, כגון לאחר הלל, לא ישב עד שיפנה⁽¹⁶⁾.

(16) ומדובר באופן שעמד מחמת דין עמידה של תפילה, אבל בעמד מחמת דין אחר, כגון מדין מפני שיבה תקום, לא נתפרש דינו. והכפ החיים (ס"ק בא) כתב שלעולם צריך להישאר לעמוד כיון שכבר עומד, והוסיף שדוקא אם עמד מלא קומתו, ולא כשקם מעט לשם הידור בעלמא.

[משנ"ב ס"ק ט]

אפלו אם בא בעת גמר עניית "אמן יהא שמה רבא" דהינו שאומרים "מברך"⁽¹⁷⁾.

(17) ולענין דין אמן יתומה, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק לד) שלענות אמן לאחר תוך כדי דיבור לברכה הרי זו אמן יתומה ולא יענה, ושיעור תוך כדי דיבור, יש אומרים שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות (וראה מה שביארנו בזה לקמן שם), ותיבת מברך שכתב כאן, היא התיבה הרביעית, שהרי תיבת אמן היא מכלל הברכה, וכמו שכתב לקמן (שם ס"ק מב ובביה"ל סי"ח ד"ה מיד).

[משנ"ב שם]

ואם בא בעת שרב הצבור אומרים "אמן יהא שמה רבא"⁽¹⁸⁾ יאמר גם-כן עמם "אמן יהא שמה רבא"⁽¹⁹⁾.

(18) אבל אם רק מיעוט הציבור אומרים, והרוב כבר גמרו לענות, כתב בביה"ל לקמן (סי' קכד ס"א ד"ה וקודם) שצריך עיון למעשה, ולכן כתב כאן הדין רק כשורב הציבור עדיין אומרים.

(19) ואף שכבר בלטה אמירת הש"ץ, כתב לקמן (שם ס"ק מב) שאמירת הציבור היא גם כן חלק מכלל הברכה.

[משנ"ב ס"ק י]

דבשעה שאומר הסגן "יתגדל" צריך לשמע ולשתק, פקבאר בריש סימן קכ"ה⁽²⁰⁾.

(20) ואפילו יש מנין מלבדו ששומעים ומאזינים לש"ץ, כתב שם (ס"ק א) שגם כן אסור, כי כל אחד שנמצא בבית הכנסת חייב לשתוק ולהאזין לש"ץ ואחר כך לענות אחריו.

[משנ"ב ס"ק יב]

אבל אחר "יתגדל ויתקדש שמה רבא" הפנה⁽²¹⁾ לענות אמן.

(21) ולענין דברים שאמירתם היא מנהג, כתב לקמן (סי' סו ס"ק יז) שאין לענות אותם באמצע הפרק של קריאת שמע וברכותיה.

הלכות פרכות סימן נו

ביאורים ומוספים

ישראל תורה. ובשורת אור לציון (ח"ב פ"ה תשובה יג) כתב שהמנהג אצל בני ספרד שרק השי"ץ בורע.

והכיוון שאליו יש לברוע, כתב השערי תשובה (סי"א) שהוא לצד מזרח, וכן משמע בתהלה לדוד (מפתחות לס"י צ אות שג). מאידך, הערוך השלחן (סי"א) כתב שאין עיבוד מלכודת גם לצד אחר, וכן הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ט ארחות הלכה הע' 34) לא הקפיד לברוע דוקא לצד מזרח.

ולעמוד בזמן אמירת 'ברכו', ובעניית 'ברוך ה' המבורך וגו', כתב לקמן (סי' תקנט ס"ק יא) שצריך לעמוד, וכן כתב לקמן (סי' קמו ס"ק יח) לענין 'ברכו' של העולה לתורה, ומשום שהוא דבר שבקדושה שיש לעמוד בו. אכן, כשהחזר השי"ץ לומר 'ברוך ה' המבורך וגו', כתב הפמ"ג (סי' קמו משב"ז ס"ק א) שאין הציבור צריך לעמוד. וליישר את רגליו באמירת 'ברכו', כתב הערוך השלחן (סי' צה ס"א) שיש שנהגו כן.

[משנ"ב ס"ק ב]

וענינים אחרים (וכו'), רק שמע מהקהל שאמר "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", ענה עמ"ס (ס"ב) וכו', רק יענה אמן על דבריו (ס"ב).
(4) וכשהציבור עונים לברכו, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק מז) שלא יגיבחו את קולם יותר מהשי"ץ האומר.

(5) ולענין אם חלק מהקהל כבר גמרו אמירתם, ראה לעיל (סי' נו ס"ק ט) ובמה שכתבנו שם.

(6) וכן לענין ברכת העולה לתורה, כתב הרמ"א לקמן (סי' קלט ס"ו) שאם הציבור לא שמעו את ה'ברכו' מפי העולה לתורה, ורק שמעו את הדין ששנה 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד', יענו הציבור רק 'אמן'.

[משנ"ב ס"ק ג]

כדי שיקלל את עצמו גם כן בכלל המקריבים.

(7) ואם לא ענה עמ"ס ממש, כתב בבית"ל לקמן (סי' קכה ס"א ד"ה אלא שותקין) לענין אמירת קדושה, שאם התחיל קודם שגמרו את אמירתם, בודאי נחשב כאמירת קדושה בציבור. והסתפק שם מה הדין אם אמר לאחר שהציבור גמרו את אמירתם.

[משנ"ב ס"ק ה]

ואם אין הדין מאריך ב'ברכו' (8).

(8) ובאמירת 'ברכו' במוצאי שבת, כתב הרמ"א לקמן (סי' רצג ס"ג) שנהגים לאומרו באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקדוש.

[ביה"ל ד"ה וענינים]

וקמו שכתב בעצמו בסוף סימן קכד (9).

(9) אמנם, בשעה"צ לקמן (סי' קצה ס"ק ז) לענין ברכת המזמן, כתב שמשמע שדעת המג"א שלא כדעת הא"י והדור החיים, ואם לא שמע את המזמן אלא רק את הענינים שאומרים 'ברוך שאכלנו משלו', לא יענה עמ"ס.

[משנ"ב ס"ק ו]

דקרי הוא קאלו קבר התחיל ב'יוצר אור' (10).

(10) והטעם שנחשב כאמצע הפרק הוא כמו שכתב לעיל (סי' נד ס"ק יג), שעיקר כוונת השי"ץ במה שאומר 'ברכו את ה'', היינו שיברכוהו הציבור אחר כך בברכת 'יוצר אור'.

[משנ"ב ס"ק יב]

המנהג לענות אמן (12).

(22) ואף שעדיין לא סיים את הברכה ולא גמר שום ענין עד לאחר שאמר 'בעלמא די ברא' וכו', כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' ע אות יג) שמי"מ שייך כבר לומר כאן אמן, שמוכן שהכוונה שיתגדל בעולם שברא, כיון שרק כאן שייך שיתגדל ויתקדש שמו יותר.

[משנ"ב ס"ק יג]

שיאמרו רק "ברוך הוא" כמנהגנו (23).

(23) ולענות 'ברוך הוא' באמצע פסוקי דמרה, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סוף סי' טז) שהוא שלא כדין, כיון שכל עניית 'ברוך הוא' היא רק ממנהג ולא מצד הדין, וכן הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו סי"א). ולענות בתפילת מעריב 'ברוך הוא' בקדיש שקודם תפילת שמונה עשרה, כתב הגר"ח קניבסקי (הליכות חיים ח"א תשובה רלב) שיותר טוב שלא לענות, והוסיף (שם ח"ב תשובה קמ) שבדיעבד לא נחשב להפסק, וכן הורה הגר"י קמניצקי (אמת ליעקב סי' רלו הע' 251) שלא יענה. מאידך, דעת הגר"מ פיינשטיין (הליכות חיים שם) שמותר לענות.

[משנ"ב ס"ק טו]

ומשם נהגה לשחק ויכונן למה שאומר השליח צבור (24) וכו', יתברך בזה שלא יאמר רק עד "עלמא" (25).

(24) אמנם אם האריך באמירת 'אמן יהא שמיה רבא' עד שהחזן המשיך בקדיש, כתב בספר מעשה רב (אות נה) שיאמר לעצמו את המשך הקדיש עד היכן שהחזן עומד.

(25) וכן לענין לענות קדיש באמצע קריאת שמע וברכותיה, כתב לקמן (סי' סו ס"ק יז) שיענה עד 'עלמא' ולא יוסיף יתברך. אמנם, לענין השומע קדיש באמצע תפילת שמונה עשרה בלחש, כתב לקמן (סי' קד ס"ק כז) שישתוק עד יתברך. וראה מה שכתבנו שם. ולענין דין הכריעות בקדיש המבואר בס"ג, שיש לברוע חמש כריעות, ראה דעת הגר"א (כאן) שאין לברוע בקדיש, משום שמוסיף על הכריעות שתקנו חז"ל, ולכן כתב הערוך השלחן (סי' י) שיברע מעט ולא בכריעות של שמונה עשרה.

סימן נז

דין 'ברכו' ועניתו

[משנ"ב ס"ק א]

בקול רם (1), כדי שישמעו כל העם וינגנו (2) "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" (3).

(1) ולקמן (סי' קלט ס"ק בד) ביאר שחייב לאומרו בקול, שאם אומרו בלחש, למי אומר שיברכו. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' נו ס"ק ב).

(2) ולכן כתב לקמן (סי' קכה ס"ק ב) שלא ימשיך השי"ץ כל כך באמירתו, כדי שלא יענו הקהל אחריו לפני שסיים, ויהיה זה כעין אמן חטופה.

(3) ולענין מה שנהגו העם לברוע כשאומרים ברכו, כתב בבית"ל לקמן (סי' קיג ס"ג ד"ה הבורע) שיש סמך למנהג זה מן המקרא, ומנהג

צ באר הגולה

הלכות ברכות סימן נו נו

התשובות רבי יוסף
קאטיליא ר' לשון
הקדמה ר' ביה"ח
קאטיליא
התשובות רבי יוסף
קאטיליא ר' לשון
הקדמה ר' ביה"ח
קאטיליא

(ו) [ו] 'יתברך' ולא (יג) אחר 'ברוך' הוא. (יד) ולא יפסיק בין בריך הוא (ו) לעלא מכל ברכתא וכו'. ג' העונות
עד 'לעלאמי ע'למא' בלבד טועים הם, כי אסור להפריד בין (טו) 'ע'למא' ל'יתברך': ד' 'קשאומר
החזן 'יתגדל' כוונתו, וכן ב'יהא שמה רבא' וכן ב'יתברך' וכן ב'ברוך' הוא' וכן באמן: ה' 'ולאחר
שנים הקדיש פוסע שלש פסיעות 'ואחר-כך אומר 'עשה שלום' וכו'.

נז דין 'ברכו' ועניתו, וכו' ב' סעיפים:

א (א) *אומר שליח צבור 'ברכו את ה' המברך' (א) [א] (ב) *ועונים אחריו 'ברוך ה' המברך לעולם ועד',
(ג) [ג] 'וחזר שליח צבור (ד) ואומר 'ברוך ה' המברך לעולם ועד': ונהגו שהשליח צבור מאריך ב'ברכו'
והקהל אומרים 'יתברך וישתבח' וכו' (ה) בעוד שהוא (ג) [ג] מאריך ב'ברכו' (טו): ב' המקום שנתגלו לעצק על
הבניהם בין קדיש ו'ברכו' ל'יוצר אור' או לדבר בעצמם רבים, (ו) טועים הם (ועין לעיל סוף סימן נד):

שערי תשובה

קשעמוד בקיום שאין נשאי להפסיק: [ו] 'יתברך'. עכ"ל. ע"ש פסקת דאם קאטיליא
העונה עד בעלמא קדם השי"ן צריך לעלות אמן אחר שמה דקרא בריך הוא ע"ש,
וקשה מכאן שצ"ל בריך הוא מקור אל מכת דקרא ודלא כמ"ש הר"ם בשם א"ז
שהביאו מהג"א וכו' בהג"ה, אלא הספיק קצת כמו אהנהמא הוא אחר מכת בריך
הוא ושוב מתחיל לעלא כו' כלומר שיתברך וישתבח שמו של הקב"ה לעלא כו'. ועין
לקמן בס"י סו ובמקום שאין נשאי להפסיק לא יאמר רק עד 'יתברך' ע"ש:
[ב] ועונים. עכ"ל. וכתב בש"ע בשם מהר"ש ז"ל שלא להפך כיון ממזרח עד ששנים
לומר בריך כו'. וסימן לדבר: סג"י לא אסרתי דבר וסו"ת לאחורי ע"ש: [א] מאריך.
עכ"ל. וכתב בספר חסידים: האומר בלחש ברכת התורה וברכו גוגל את הפסוק כו' ע"ש:

ג, ובתשובת משה"ס ח"ב סימן טו: (ג) 'וחזר השי"ן ואומר, ואם אין שם י' בלא הוא, אם לא ענה עמם לא נצא י"ת, אגדה, מ"א: (ג) מאריך.
דוקא בשעת הנגזר אבל בשעה שאומר התבות לא יאמר כלום. ואם אין החזן מאריך בברכו, מוטב שישתק ויכוון מה שאומר השליח צבור כדי שיענה בריך
ה' המברך לעולם ועד, לבוש והנהגת י"ג. [נהגהגין לומר את ה' אלוקיך תיקא כשיצא השליח צבור ל'את' כתב רש"י שאינו מקבלה ולא מיסוד התקנות]:

באר הלכה

* ועונים אחריו. עין פמגן אברהם ועין פמשנה ברוך בשם אליה רבה.
ועין בפרי"מגדים בסימן קכד אות יח שגשאר בקשאי, דמדברי
הפמגן אברהם שם מוכח בהדיא שהוא סובר גס"פן דכול לעלות עם הצבור
אף שלא שמע מתחלה להשי"ן שאמר ברכו. ובאמת לפי דבריהם בבנות
המגן אברהם בסימן זה יקשה, למאי נקט הפמגן אברהם דאם השי"ן אמר
בלחש, אפילו אם לא אמר בלחש, רק שהוא עומד בחדוץ ולא שמע, גס"פן
הכי: על"פ גר"ה לי פשוט דגם הפמגן אברהם מודה לאל"ה רבה, וכמו
שכתב בעצמו בסוף סימן קכ"ד: אף דאם השי"ן אמר בלחש ולא שמעו
מפני תשעה אנשים, רק אינה אנשים יחידים, וענה ברכו, ועל ידיהם

וכו': כלומר, שיתברך וישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא לעלא וכו', וכן הספיק בבאר הג"א: ג' (טו) 'ע'למא' ל'יתברך'. משמע בבית יוסף
דצריך לומר כל הפסח של 'יתברך' עד 'דאמין בעלמא' כ"ח תבות. ועין פמגן אברהם שם פסיק דמנהג קדמונים עקר, שלא לומר רק עד 'יתברך',
ומשם נהלה ישחק ויכוון למה שאומר השליח צבור¹²⁴, ושומע בעונה. ובבאר הג"א כתב שלא לומר רק עד תבת 'ע'למא' בלבד, כי כאן הוא סיום
השבת של 'אמן יהא שמה רבא' וק' 'יתברך' ולהלן מתחיל פרוק אחר, ואין לצרם בבת אחת. ונראה שאם יאמרו בשתי נשימות, (ל) גם להג"א שרי.
ובעקר הענין יש מקומות חלוקין במנהגן בזה. ועל"פ פנים אם הוא עומד במקום שאין נשאי להפסיק, וזה בנה שלא יאמר רק עד 'ע'למא' (טו) [ח"א]:

א (א) אומר שליח צבור. בקול (א) [א], כדי שישמעו כל העם (וענין) "ברוך ה' המברך לעולם ועד" (ב) [ב] ועונים אחריו. ואם לא שמע
אחד מהשליח צבור בשאמר "ברכו", רק שמע מהקהל שאמר "ברוך ה' המברך לעולם ועד", עונה עמם גס"פן "ברוך ה' המברך לעולם
ועד": אבל אם שמע מהשליח צבור לבד בשענה "ברוך ה' המברך לעולם ועד" לא יענה עמו, רק יענה אמן על דבריו [נא"ר ודה"ח דלא
כמ"א]: (ג) וחזר שליח צבור. כדי (ג) שיכלל את עצמו גס"פן בכלל המברכים. ואם אין שם עשירה בלא הוא, אם לא ענה עמם לא יצא ידי
חובתו. פמגן אברהם בשם אגדה. [קשה לי: אפילו יש עשירה בלחש גס"פן לא יצא ידי חובת עצמו, כיון שלא ענה עמם: ויענין השאר, לכאורה
דיוצאים בכל גווי, דלא גרע מאם היה אחד מתפלל או ישן, דקמא לן לעיל סימן נה סעיף ו' דמצטרף: (ד) ואומר בריך ה' המברך. כתב
בספר שצרי אפרים [אצל דיני ברכת התורה והוא הדין בנה]: קצת שלוחי צבור, קשה צבור אומרים בריך ה' המברך וכו' עונה אחרים אמן
וחזר ואומר בריך ה' וכו', וטעות הוא בידם, שבינן שאומרים מיד בריך ה' וכו' אין צריך לומר אמן [וכן כתב הפרי"מגדים בסימן קצח והחז"ר
אדם], אבל הצבור יאמרו אמן אחר השליח צבור אף שאמרו מתחלה בריך ה' המברך וכו'. אבל החז"ר אדם כתב שאין צריכין לומר אמן, וכן
כתב הפרי"מגדים בסימן נו וקצח, דכיון דכבר אמרו "ברוך ה' המברך לעולם ועד" למה יאמרו פעם שניה אמן ומאמין. הרי כבר אמרו כן.
ומכל מקום הקריע לכסוף דרשות הוא ביד הצבור אם ירצו עונין על זה אמן. ועל"פ פנים מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק, לא יענה
אמן זה: (ה) בעוד שהוא מאריך. דוקא בשעת הנגזר, אבל בשעה שאומר התבות לא יאמר כלום; ואם אין החזן מאריך ב'ברכו', מוטב
שישתק ויכוון מה שאומר השליח צבור כדי שיענה "ברוך ה' המברך לעולם ועד" [אחרונים]. (ג) הנהגין לומר "את ה' אלוקיך תיקא" כשיצא
השליח צבור ל"את", כתב רש"י שאינו מקבלה ואינו מיסוד התקנות: ב' (ו) טועים. (ד) דהרי הוא כאלו כבר התחיל ב"יוצר אור" (טו):

שער הציור

(כט) ט"ז: (ל) פרי"מגדים לדעתו ע"ש, ולדידן דסבירא לן להשערי תשובה המוכא במשנה ברוך סעיף קטן יד אין צריך לומר רק בריך הוא: (ל) דוקא
התקיעות לקמן בסימן תקצ דלכלי עלמא תקיעה ותרועה הוא שני דברים, ומכל מקום אינו אסור שם בסעיף ה' רק בנשימה אחת: (ב) לקמן בסימן קלט
סעיף ו': (ג) סימן קלט: (ג) באר היטב: (ד) מהג"א סוף סימן נד:

הלכות קריאת שמע

נח דיני קריאת שמע ובכרותיה, ובו ד' סעיפים :

א (א) *זמן קריאת שמע של שחרית *משירא את חברו (ב) הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויכירנו. *בנמשך זמנה (ג) עד סוף (ד) שלש (ה) שעות (ה) שהוא רביעי היום. *ומצונו מן המבחר לקרותה בנתיקין (פרוש, תלמידים, ורש"י פרש, אנשים צעירים ומחכמים המצויות) (ו) שהיו מכונים לקרותה מעט קדם (ז) הגן החמה (פרוש, יציאת החמה, כמו 'הנצו הרמונים'), כדי שישמע קריאת שמע ובכרותיה עם הגן החמה ויסמך התפלה מיד בהגן החמה. יומי שיוכל לכוון לעשות כן, שכתב מרבה (ח) מאד : הגה שעור הגן החמה הוא *כמו

א ברכות ט נאמר
ב שם הכריז חושב
ג שם ד שם

באר היטב

(ה) שעות. והכא לכ"ע מניין מצלות השחר, מ"א. והמאחרים ק"ש בשביל ציצית ותפלין טועים, אלא יקרא ק"ש בזמנה בברכותיה.

משנה ברורה

א (א) זמן קריאת שמע. ובכרות קריאת שמע לפניו (ב) גס"פז אין לומר קדם הזמן הזה: **(ב) הרגיל עמו קצת.** פאכסנאי דאמי לפרכים⁽¹⁾; דאי רגיל עמו הרבה, אפלו חזק ממנו מכירו, ואי אינו רגיל כלל, אפלו קרב לגבה אינו מכירו. ונקבע זה הזמן לקריאת שמע, אף דמקצת אנשים קמים ממשותם משעלה צמודה-השחר, וקרינו בה "ובקומה" מן התורה, דלכן בדיעבד נצא, וכדלקמן בסעיף ד', מכל מקום (ב) כיון דרוב דאינשי לא קמי עד שכיב אחר את חברו, ועוד, מפני שקבעו פרשת ציצית בקריאת שמע דחובי בה "וראיתם אתו", לפיכך קבעו חכמים זמנה משיכיר בין תכלת ללבן, והוא הזמן דמשיכיר את חברו ברחוק ארבע אמות: **(ג) עד סוף.** וילכתלה אסור להתאחר עד אותו הזמן⁽²⁾ [שעות-אליהו בשם הירושלמי]: **(ד) שלש שעות.** שכן דרך בני מלכים לעמוד אז, ולחיי קרינו בה צדין "ובקומה". ומזנין אלו השלש שעות מזמן צמודה-השחר⁽³⁾, כן פתח המגן-אברהם; ודעת הגר"א, משעת הגן החמה. ולענין לכתלה אין נפקא-מנה בזה, דכלאו הכי אסור לאחר, וכנ"ל בסעיף-קטן ג: **(ה) שהוא רביעי היום.** ואין חילוק בין ימות הקץ שהיום ארץ ובין ימות החורף שהיום קצר, חשיבין היום לשמים-עשרה שעות, (ג) ולעולם חלק רביעי מהיום הוא זמן קריאת שמע. לכה יש לזהר בימי החורף למחר לקרוא קריאת שמע, מאחר שהיום קצר ורביעי היום קצר [ט"ז]. ובאמת בימי הקיץ צריך לזהר טפי, ודרך גבי-אדם לעמוד בזמן אחד כמו בימות החורף, ואז כבר חלף וצבר קריאת שמע, וכל שהיום גדול יותר זמן קריאת שמע ממחר לבוא. **(ז) וצריך לגמרה בלה בזמנה⁽⁴⁾.** (ה) והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפלין טועים⁽⁵⁾, אלא יקרא קריאת שמע בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפלין, וכשיהיה לו ימים ויקרא בהם קריאת שמע או פרשה אחרת (ו) או מזמור תהלים. ואפלו אם ספק לו שמא יצבר זמן קריאת שמע, גס"פז אין להסתין על טלית ותפלין, דאינו מעביר זה את זה; אבל פלאו הכי, ימתין, דכל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו⁽⁶⁾, ויש אנשים שמאחרים זמן קריאת שמע בשביל תפלה בצבור, וגם זה שלא כדיון הוא; ועל-כך-פנים נזהרו לקרות שמע בזמנה קדם התפלה ולכוון לצאת בזה⁽⁷⁾, וכנ"ל בסוף סימן מו במשנה ברורה, עין שם. (ז) ואין לאחר הקריאה לבית-הקנסת בשביל הזקנים המאחרים לבוא ויצטרכו להתפלל ביחודי, כיון שצ"ל ודיוה יצבר זמן קריאת שמע, ואין אומרים לו לאדם חסא בשביל שניקה חברו. ובשבת יום-טוב מצוי מאד לעבד זמן קריאת שמע מפני כמה דברים. על-כן החכם עיניו בראשו לקבץ מנן ולהתפלל קדם, או על-כך-פנים לקרות שמע בזמנו קדם שיעמוד להתפלל עם

שערי תשובה

[ה] שעות. עבה"ט. ועין בשאנתי-אריה סי' ה' שהאריך בסריחה והעלה גס"פז דצד שלש שעות הנו צד בכלל שהוא עד סוף ג' שעות וזהו שעות זמניות

באר הלכה

ושמע הקול לאחרים וענו גם הם ברכו, כנראה יחיד השומע להקהל ששכרבים אסור לו לענות עמום ברכו, שגם הם ענו שלא כדיון כיון שלא שמעו על-כך-פנים תשעה מהמבורר עצמו. וזהו כונת המגן-אברהם במה שקטב: ואם הש"ץ אמר בלחש, ודעה לומר, שעומד אצל הש"ץ ורואה שהש"ץ אומר בלחש ומשער שכוונתי לא שמעו תשעה אנשים רק איהם יחידים ועל-ידיהם נשמע להקהל, על-כן לא יענה אחרים רק אמן לכלי עלמא. ובכרו זה נקשלין בענינומינו תככים הרבה אנשים ששכרבינו על התורה בלחש, שאין שומעין ממנו רק אנשים הסמוכים לו העומדים על הכימה, ועל-ידיהם נשמע למרחוק להקהל וענין "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", והמטיאין בעצמותם את הכבים: * זמן קריאת שמע וכו'. עין במשנה ברורה. ואף ד"אבהב בזה" אפשר דהיינו יכולין קצת למה שקטב רש"י גוסא באותו עמוד ד"ה יוצר אור וכו' "אידך מאי היא" וכו', ויש לישב בדקו. על-כך-פנים יוצר אור כנראה אין לומר קדם הזמן הזה, אפלו דעת השלחן-ערוך שנקל בזה לקמן בסעיף ג, הנו בשעת הדחק, וכל-שכן לפי מה שפסק מהגן-אברהם והפרי-מגדים שם ובאפלו בשעת הדחק אין לומר, אבל עד ברכו אסור לומר קדם זה הזמן, אף אין נפקא-מנה פליק טעין זה, דהא לכתלה כנראה אין להשנות התפלין מלהגיתם עד בין השמח ליוצר, ואם כן מטיילא יאמר ברור ששכר ופסוקי דמורה אחר הזמן דברי שיראה, והא זמן תפלין בבקר הוא בכדי שיראה ולא קדם, בדליל סימן ל סעיף א ונקטב שזין מניחין רק טלית, תלי דבר זה במה שיש פלגותא בין השלחן-ערוך והגר"א בסיון יח סעיף ג, אי רשאי לקבץ עליו מכלול השחר ואילו, עין שם ובבאר הגר"א. אף מי שחשעה רחוקה לו יכול לעת-עמה לומר ברוך שאמר ופסוקי דמורה בלא תפלין עד יוצר אור, וכשיגיע הזמן דברי שיראה יניח תפלין ויברך עליהם ויאמר מיוצר אור וקלאה: * משירא וכו'. ולענין סמיכה גאלה לתפלה, משמע מדברי הרבנו יונה והובא בב"י והעפתינו בסעיף-קטן ו שאינו יכול לספק, כי אינו צדין זמן תפלה לכתלה שהוא הגן החמה. אף יש לדחות, דהכונה במה שקטב "אכל אדם אחר שאינו חושש לגאלה לתפלה יכול לקריתה משירא". הנו שאינו חושש להסמיכה בזמן הנכון לכתלה. ולפי מה שכתבנו ורסם, לפי מה שבאר הפ"ח והדרישה את דבריו בסיון פט ע"ש, משמע ויכול לסמוך. ואולם באמת דין זה מלי אי ספק מצד הדיון להתפלל קדם הגן החמה, ועין בסעיף-אדם בכלל טו ובדורו סמיוס דיון זמן תפלה משמע שמוציא אין להתפלל לכתלה קדם הגן⁽⁸⁾; וכל זה שלא בשעת הדחק, אבל בשעת הדחק ודאי מחר, כמו שקטב המגן-אברהם בסיון פט סעיף קטן טז: * ומצונו מן המבחר וכו'. דע דהחזירים לקרות בנתיקין, ספק לקרות ולהתפלל ביחודי אם אין להם מנן⁽⁹⁾, וגדולה מזה מוכח בפשטנה ברכות דף כב נד לטפל וכו', עין שם, ובאפלו אם אין לו תפלין פעת הדין גס"פז אפלו הכי יזהר לקריתה בזמנה סמיוס להגן, וישנה זו אורי בנתיקין דמסקינן בנקרא שם: * כמו לשעור לשעה אחת. עין מהגן-אברהם. ועין פרי-מגדים שפסם בסוף דבריו וכתב, דאס"פז לפי מה דנקמא לן דממזמור-השחר עד גלות השמש הוא שעה וחמש, אנו צריכין לומר דממזמור-השחר עד השער ששיביו את חברו ברחוק ד' אמות הוא בקרף עשור שעה, ומשיכיר עד תחלת הגן הוא גס"פז עשור שעה, ומתחלת הגן עד גלות טף השמש על הארץ הוא שעה, עד כאן דבריו. עין שם. ודבריו דברי תמה הן, דהמגן-אברהם בעצמו לקמן בסיון פט סעיף-קטן ב נאמר מנה וכתב דכונת הנזכרים במה שקטב "קדם גלות השמש" רוצה לומר, קדם הגן החמה, פרוש, תחלת המזרח ואל גלות כל אף השמש, וכן גסם הפסוקי-השקל שם ע"ש, ופה שקטב כאן "שעור שעה" הנו מהגן עד

שער הציין

(ב) רש"י ברכות י"א ע"ב ד"ה יוצר אור. ועין בבאר הגר"א ובבאר הלכה שם: **(ו) שהיו מכונים לקרותה מעט קדם (ז) הגן החמה (פרוש, יציאת החמה, כמו 'הנצו הרמונים'), כדי שישמע קריאת שמע ובכרותיה עם הגן החמה ויסמך התפלה מיד בהגן החמה. יומי שיוכל לכוון לעשות כן, שכתב מרבה (ח) מאד :** הגה שעור הגן החמה הוא *כמו

